

УДК 339.172:630*8-035.3

БІРЖОВІ ТОРГИ НЕОБРОБЛЕНОЮ ДЕРЕВИНОЮ – ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ РИНКУ ЛІСОМАТЕРІАЛІВ

Т. Ю. Андросович

Національний університет біоресурсів і природокористування України
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна. E-mail: teslyuktetyana@ukr.net

Розглянуто питання організації торгівлі необробленою деревиною. Виділено основні проблеми функціонування ринку лісоматеріалів, оцінено недоліки торгівлі даною сировиною на спеціалізованих аукціонах. Проаналізовано політику держави в сфері організації торгівлі необробленою деревиною. Оцінено втрати від запровадження торгів лісоматеріалами на єдиній товарній біржі. Зазначено переваги торгівлі лісоматеріалами на регулярних біржових торгах у порівнянні з аукціонними торгами. Запропоновано перспективні напрями розвитку біржового ринку лісоматеріалів.

Ключові слова: біржовий ринок, необроблена деревина, аукціонні торги, біржові торги, конкурентне середовище.

БИРЖЕВЫЕ ТОРГИ НЕОБРАБОТАННОЙ ДРЕВЕСИНОЙ – ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ РЫНКА ЛЕСОМАТЕРИАЛОВ

Т. Ю. Андросович

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
ул. Героев Оборони, 11, г. Киев, 03041, Украина. E-mail: teslyuktetyana@ukr.net

Рассмотрены вопросы организации торговли необработанной древесиной. Выделены основные проблемы функционирования рынка лесоматериалов, оценены недостатки торговли данным сырьем на специализированных аукционах. Проанализирована политика государства в сфере организации торговли необработанной древесиной. Оценены потери от ввода торгов лесоматериалами на единой товарной бирже. Отмечены преимущества торговли лесоматериалами на регулярных биржевых торгах в сравнении с аукционными торгами. Предложены перспективные направления развития биржевого рынка лесоматериалов.

Ключевые слова: биржевой рынок, необработанная древесина, аукционные торги, биржевые торги, конкурентная среда.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Для ефективного розвитку лісової галузі актуальним є механізм прозорого ціноутворення на ринку продукції даної галузі поряд з високим рівнем інвестиційної привабливості. Забезпечення вільного ціноутворення на ринку лісоматеріалів можливе лише завдяки організації продажу продукції через біржі.

В наукових видання, працях видатних економістів-науковців багато уваги приділено вивченню проблематики ефективно діючого біржового товарного ринку. Деякі теоретико-методологічні аспекти вдосконалення економічного механізму реалізації деревини на засадах ринкової конкуренції та вільного ціноутворення висвітлено в роботах таких відомих вітчизняних науковців, як Я. Коваль, І. Синякевич, М.О. Солодкий [6], О.М. Сохацька [7], О. Фурдичко та І. Юхновський. Однак, питання функціонування біржового ринку необробленої деревини залишається недостатньо висвітленим.

Метою статті є визначення проблемних моментів функціонування біржового ринку необробленої деревини та висвітлення напрямів їх усунення, зокрема, вдосконалення механізму реалізації деревини постійними лісокористувачами.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Основними учасниками ринку лісопродукції в світі є країни Північної Америки та Європи, а також Японія, Індонезія та Росія; провідні експортери лісоматеріалів – США, Канада, Швеція, Фінляндія і Німеччина. За обсягами експорту Україна займає

34 місце в світі, і 20 – в Європі [4]. Проте вітчизняний ринок необробленої деревини характеризується недосконалою організацією торгових процесів та відсутністю чіткого алгоритму проведення відкритих біржових торгів на відповідному ринку.

В сучасних економічних умовах на вітчизняному біржовому ринку лісоматеріалів спостерігається відсутність чіткої політики підтримки прозорого ціноутворення та встановлення правил торгівлі.

Нормативно-правову базу торгівлі лісоматеріалами в Україні формують такі законодавчо-правові документи: Конституція України; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України; Лісовий кодекс України; Податковий кодекс України; Митний кодекс України; Закон України «Про товарну біржу»; Закон України «Про стандартизацію»; Закон України «Про карантин рослин»; ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна і оптова торгівля»; Наказ Державного комітету лісового господарства України «Щодо вдосконалення механізмів продажу необробленої деревини» № 42 от 19.02.2007 року.

Проведені дослідження свідчать про те, що основними проблемами функціонування ринку необробленої деревини в країні на даний час є наступні:

- дефіцит сировини;
- формування нереальних цін;
- відсутність контролю за учасниками торгів;
- представлений товар не відповідає ні аукціонним, ні біржовим торгам;

– положення про організацію і проведення аукціонних торгів носять декларативний і дискримінаційний характер;

– система торгівлі деревиною виключає інвестиційні проекти [1].

Однак найбільш негативним явищем у функціонуванні досліджуваної галузі вважається встановлення чіткої тенденції до зростання експорту необробленої деревини з України. На рівні держави обраний напрям реалізації є економічно недоцільним та основним фактором майбутнього занепаду лісової галузі за умов обмеженості власних ресурсів деревини.

З 2007 року Держкомлісгосп почав здійснювати реалізацію лісопродукції у формі біржових аукціонів (наказ № 42). Згідно цього документа на аукціони виставлявся повний обсяг необробленої деревини в об'ємах її квартальної заготівлі, за винятком паливних дров, деревини, яка використовується для розвитку матеріально-технічної бази постійних лісокористувачів відповідно до затверджених кошторисів, деревини, використання якої передбачено колективними договорами, деревини для індивідуального ремонту та будівництва згідно з поданими заявами, деревини для забезпечення потреб соціальної сфери, а також деревини для забезпечення потреб виробничих деревообробних підрозділів постійних лісокористувачів [2].

Склад учасників спеціалізованих торгів визначався Міністерством промислової політики України, при цьому аукціони проводились не пізніше ніж за 20 днів до початку наступного кварталу. Пропозиція продажу необробленої деревини подавалась продавцями на біржу не пізніше ніж за 15 днів до проведення аукціонів в розрізі лотів. На основі поданих продавцями пропозицій продаж біржа формувала аукціонний бюлетень, який містив інформацію щодо обсягів необробленої деревини, які виставлялися на аукціоні для продажу, якісні характеристики, кількість та розміри лотів, умови поставки, початковий рівень ціни на один метр кубічний та крок аукціону. З метою своєчасного одержання інформації покупцями, біржова установа не пізніше ніж за 10 календарних днів до моменту проведення аукціону на обласному та загальнодержавному рівні оприлюднювала інформаційний лист у вигляді повідомлення щодо місця, дати і часу проведення аукціону, відомості про обсяги, які будуть представлені під час торгів. Інформація розміщувалась в засобах масової інформації для спеціалізованого аукціону та на власному сайті біржі в мережі Інтернет. Заявки на участь у біржовому аукціоні починали приймати у день опублікування інформаційного повідомлення про проведення аукціону.

Згідно положень наказу для прийняття участі в аукціоні сторона попиту необробленої деревини повинна була подавати біржі заяву про участь в аукціоні та наступний перелік документів:

- нотаріально засвідчену копію свідоцтва про державну реєстрацію підприємства (юридичної особи або фізичної особи-підприємця);

- нотаріально засвідчені копії установчих документів;

- копію свідоцтва про прийняття на облік платника податків;

- довідку за підписом керівника суб'єкта господарювання щодо обсягу фактично переробленої необробленої деревини за попередній квартал, завіреною печаткою;

- довіреність уповноваженим особам покупця з повноваженнями на участь в аукціоні та на підписання договорів купівлі-продажу;

- документ (копію платіжного доручення), що підтверджує перерахування гарантійного внеску [2].

Завершення процесу отримання заяв на участь в аукціоні напередодні до його проведення.

Організація та проведення біржового аукціону відбувалася відповідно до вимог чинного законодавства та правил біржової торгівлі. На біржу покладалася наступні функції: розробка регламенту проведення аукціону; розгляд поданих пропозиції з продажу необробленої деревини і заяв про участь в аукціоні; визначення місця, дати і часу проведення аукціону, оприлюднювання у засобах масової інформації повідомлення; прийом та реєстрація заяви про участь в аукціоні; реєстрація учасників аукціону в день його проведення і видача покупцям аукціонних карток з номером; оформлення аукціонних свідоцтв за результатами проведення торгів, які були підставою для формування договору купівлі-продажу; реєстрація укладених контрактів щодо купівлі-продажу необробленої деревини.

Однак практика аукціонної торгівлі не підтвердила ефективність обраного шляху і основні цілі наказу, які передбачали: удосконалення процесу реалізації необробленої деревини; налагодження механізму прозорого ціноутворення; розвиток конкурентного середовища у сфері торгівлі деревиною; забезпечення деревиною зростаючих потужностей вітчизняних деревообробних підприємств, установ і організацій та потреб населення, не були досягнуті.

Відмова лісогосподарськими підприємствами від торгів під час економічної кризи спонукала зниження рівня цін та обсягів реалізованої деревини. В 2011 році біржові торги були відновлені – і згідно інформації, що надає Держлісагентство, економічні показники роботи держлісгоспів зросли [2].

В кінці 2010 року була створена Українська спеціалізована лісова біржа, яка не виправдала сподівань, що на неї були покладені. На ній було проведено одну біржову сесію, і в 2011 році УСЛБ була закрита в результаті оскарження її діяльності у судовому порядку Сумською агропромисловою біржею. З часом торги почали проводити обласні товарні біржі, що стало позитивним кроком у розвитку біржового ринку лісоматеріалів.

Міністерства аграрної політики та продовольства України на офіційному сайті розмістило 14 червня 2013 року проект наказу «Про затвердження Положення про організацію та проведення біржових торгів з продажу необробленої деревини на товарних біржах» [4]. Згідно положення передбачається зміна умов проведення торгівлі необробленою деревиною у формі аукціонів та зазначається, що вони мають відбуватися лише на одній біржі. Такі зміни викликали негативну реакцію у членів асоціації «Союз бірж України», а й у самих лісівників та вітчизняних деревообробників.

Згідно положення про організацію і проведення аукціонних торгів необробленою деревиною передбачено представлення повного обсягу квартальної заготовлі деревини. Фактично виставляється лише 30% від необхідного обсягу. У зв'язку з тим, що в аукціонних торгах не приймають участі лісгосподарські підприємства, які належать до сфери управління, а саме Міноборони, Мінагрополітики та Мінприроди, то відповідно ціна знеособленого кубометра деревини, що реалізується, відчутно відрізняється.

Значна кількість управлінь лісового господарства обласного рівня організовує продаж необробленої деревини на спеціалізованих аукціонах. Використання аукціонних торгів як домінуючої форми реалізації необробленої деревини не зарекомендувало себе як оптимальний ринковий механізм для забезпечення ефективного продажу лісоматеріалів. Відповідно до загальноприйнятих норм, на аукціонних торгах представляють ексклюзивні речі, такі як: витвори мистецтва, цінні іменні речі, коштовності, об'єкти нерухомості, земельні ділянки та інше. За таких умов аукціонні торги жорстко регламентуються. Однією із основних умов такого аукціону є те, що товар – предмет лоту, який претендує на продаж, повинен заздалегідь бути заявленим мінімум двома покупцями. Техніка проведення такого аукціону відповідає вимогам організації англійського аукціону, тобто покупці конкурують між собою і таким чином підвищують початкову ціну. Якщо остаточно визначена ціна є завищеною, то виникає ситуація, за якої стає неможливим продаж такого лоту через відсутність можливості зниження ціни. В таких умовах спостерігається дисбаланс між стороною пропозиції та стороною попиту, коли контрагенти не знаходять спільного варіанту, і, в результаті, не можуть сформувати справедливую ринкову ціну по більшості товарних лотів. Така особливість проведення аукціонних торгів як відкритість дає можливість покупцям здійснювати ручний розподіл виставлених на продаж лотів і маніпулювати процесом встановлення ціни на товар. Отже, отримати очікуваний результат в ході аукціонних торгів необробленою деревиною є досить складним процесом. Причиною такої невідповідності є непристосованість торгів з продажу лісоматеріалів до механізму аукціонного торгу та специфічність самого товару. В кінцевому результаті вини-

кає ще один негативний аспект – неможливим стає формування реальної ринкової ціни на деякі види необробленої деревини.

Згідно загальноприйнятій практиці, аукціонний товар повинен володіти індивідуальними споживчими властивостями, з якими учасники торгів повинні ознайомитися до початку аукціону. Як, наприклад, у Туреччині. Лісові аукціони в повній мірі відповідають вимогам аукціонної торгівлі: по-перше – наявність товару; по-друге – стандартизація і взаємозамінність товару. Лісові аукціони в Туреччині проводяться щодня безпосередньо лісгоспами, які самі визначають сортаменти, обсяги і стартові ціни реалізації. Директор лісгоспу приймає самостійні рішення і безпосередньо спілкується з покупцями. Інформація про аукціонні торги надається через сайт Генеральної дирекції лісів Туреччини. Умови для учасників аукціонів: гарантійний внесок – 3% від вартості лота; переможець аукціону спочатку оплачує близько 20% вартості лота, яка йде на покриття лісгоспом податків за проданий лот. Остаточний розрахунок можна здійснювати з відстрочкою платежу до 11 місяців під банківську гарантію [1].

Частота проведення аукціонних торгів необробленою деревиною становить раз на квартал. У проміжках часу між проведенням аукціону реалізація лісоматеріалів здійснюється на вільному ринку. Одночасно зберігаються умови вище зазначеного ринку, що демонструють механізм прозорого ціноутворення та конкурентного середовища. Особливістю є те, що підприємства лісового господарства на аукціонах представляють свою продукцію за цінами, які визначаються завищеними, хоча продаж необробленої деревини по прямих контрактах проводиться за цінами нижчого рівня. В результаті такого стимулювання традиційних схем, керівники лісгосподарських підприємств однозначно стверджували, що на аукціонах реалізовувались дуже малі обсяги їх продукції, а самий спосіб аукціонного продажу є ускладненим для них та їх клієнтів.

Однак, не зважаючи на це, існують неоднозначні думки. У Держлісагентстві переконані, що процедура проведення аукціонних торгів має позитивну динаміку. Згідно їх тверджень, ціни на лісоматеріали, що формуються на аукціонах, є реальними та формуються на основі взаємодії попиту і пропозиції. При цьому показники дохідності лісгосподарських підприємств значно зросли, відбулося впорядкування залежності об'ємів продажу деревини та обсягів вирубки лісу, було створено передумови для запобігання та ліквідації існуючих корупційних механізмів під час реалізації лісопродукції [2]. Позитивним також вважають те, що аукціонні торги може проводити будь-яке підприємство або організація. Біржові торги – лише організації, що спеціалізуються на біржовій торгівлі, які повинні відповідати визначеним вимогам чинного законодавства.

Сформований в країні на сьогоднішній день ринок деревини забезпечує баланс інтересів та дає

змогу планомірно працювати і розвиватися як державним лісогосподарським підприємством, так і суб'єктам господарювання деревообробного комплексу, які представляють приватний сектор економіки держави. Запропонований проектом Положення порядок реалізації деревини на єдиній біржі зруйнує сформований баланс на ринку деревини та буде мати значні негативні наслідки як для лісівників так і для представників бізнесу [2].

Разом з тим, у проекті Положення не розглядається можливість отримання деревини для державних лісогосподарських підприємств з метою здійснення власної організації деревообробного виробництва, що стане причиною закриття 270 цехів та збільшить обсяг безробіття на 4500 працівників.

Також положення проекту унеможливають дії держлісгоспів щодо експортних поставок деревини за кордон тієї частини продукції (твердолистяну сировину, пиловник хвойний), що не користується попитом на вітчизняному ринку. Скорочення обсягів заготівлі Держлісгоспів становитимуть близько 1,9 млн куб. м на такі породи деревини як сосна та ялина, які в свою чергу, служать сировиною для целюлозно-паперових та плитних господарств. Також відбудеться скорочення заготівлі деревини твердолистяних порід на 1,8 млн куб. м, як наслідок зниження сировинного забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу. Зменшення кількості рубок призведе до збільшення безробіття на 5000 працівників, які працюють на заготівлі, навантаженні та вивезенні деревини [1].

Втрати держави та лісової галузі, зокрема, за умов обмеження експортного потенціалу становитимуть близько 2 млрд грн., що тягне за собою зменшення розмірів сплати податкових зобов'язань та зборів до місцевих та державного бюджетів, а також суми Єдиного соціального внеску на суму 540 млн грн., зокрема: державний бюджет втратить 129,6 млн грн, місцеві бюджети – 129,6 млн грн., сума Єдиного соціального внеску – 280,8 млн грн [1].

Прийняття досліджуваного нормативно-правового акту сприятиме створенню передумов формування монополізації біржової торгівлі деревиною у межах однієї товарної біржі та підвищення корупційних ризиків.

Таким чином, вищезазначене призводить до необхідності запровадження механізму реалізації необробленої деревини через відкриті регулярні біржові торги, залучення до процесу торгу великої кількості функціонуючих біржових структур. Адже, принципи проведення конкурентних біржових торгів з реалізації лісоматеріалів формують потужний механізм боротьби з монополізацією ринку, унеможливають діяльність учасників ринку у сфері фінансових порушень та зловживань, дають можливість чіткого прогнозування розвитку ринку, а також підвищення ефективності функціонування лісового господарства України в цілому.

Серед існуючих ринкових механізмів реалізації необробленої деревини найбільш перспективним є біржові торги. Лісоматеріали є одним із видів біржового товару у групі речових, який відповідає вимогам стандартизації, масовості та можливості формувати однорідні партії товару.

Біржові торги – це торги, які привселюдно й гласно проводяться в торгівельних залах біржі за участю членів біржі по товарах, які є допущеними до реалізації на біржі, у порядку, встановленому Правилами біржової торгівлі. В процесі біржового торгу формується такий документ як торговий листок або тикет, який стає основою для формування біржової угоди. Остання стає біржовою за умов її реєстрації у відповідному реєстраційному бюро біржі. Виконання біржової угоди відбувається за її межами, але за чітким її контролем.

Основними перевагами біржових торгів по відношенню до аукціонних є:

- біржові торги проводяться регулярно у вигляді біржових сесій за умов присутності хоча б одного представника попиту на відповідний товар;

- присутня можливість формування ринкової ціни під впливом факторів попиту і пропозиції, що підвищує результативність торгів;

- на біржах використовується механізм біржового котирування цін по групах товарів, що дає можливість приведення початкових цін до реальних, ринкових цін біржового ринку;

- інтереси сторін на біржових торгах представляються так званими біржовими посередниками, які виконують доручення своїх клієнтів. В договорі-дорученні клієнт зазначає брокеру цінові та часові обмеження купівлі-продажу продукції, що стимулює виконавця до забезпечення виконання поставлених вимог за найсприятливішими обставинами для замовника.

Для здійснення біржової торгівлі необробленою деревиною необхідна відповідність його вимогам, що пред'являються до біржових товарів, основними з яких є: масовість товару; взаємозамінність товару в партії; стандартизація товару. На даному ж етапі сортові якості круглих лісоматеріалів постійно не дотримуються, спостерігається стійка тенденція до завищення сортності з метою отримання додаткового прибутку.

В виставлених на продаж лотах часто спостерігаються міксти: деревина з різними геометричними параметрами і якістю, а, відповідно, і ціною. Іноді в один лот об'єднується деревина різних порід, хоча покупцеві потрібна тільки одна з них.

В процесі реалізації необробленої деревини на біржах ціни на неї формуються на прозорих, конкурентних та ринкових засадах, та є віддзеркаленням поточного рівня ринкової кон'юнктури, що дає можливість прогнозувати обсяги виробництва, рівень цін на товари та господарську діяльність на коротку та середню перспективу. Біржові торги необробленою деревиною проходять у реальному

часі та за умов інформаційної відкритості та доступності для всіх учасників таких торгів.

Зазначені підходи до організації процесу продажу необробленої деревини створюють умови вільної конкуренції на ринку та усувають можливість здійснення фінансових зловживань та налагодження корупційних схем.

ВИСНОВКИ. Запропонована модель ринку необробленої деревини, при якій покупці і продавці мають можливість вести торги регулярно, вільно і через біржові структури є високоєфективною і орієнтованою на розбудову ринкових відносин, що сприяє захисту інтересів учасників ринку деревини.

Систему аукціонної торгівлі деревиною необхідно повністю скасувати і надати підприємствам ринковий простий та прозорий механізм регулярної торгівлі деревиною через біржові інститути та заздалегідь заготовленою для реалізації деревиною.

Одним із перспективних напрямів торгівлі необробленою деревиною в країні повинні стати електронні торги, які дадуть можливість учасникам відповідного ринку прозоро конкурувати, встановлювати справедливую ціну, зберігати час та фінансові ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація біржові та електронні майданчики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aeaer.com.ua
2. Державне агентство лісових ресурсів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dklg.kmu.ua.
3. Держкомлісгосп України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cipets.kiev.ua.
4. Проект наказу Мінагрополітики «Про затвердження Положення про організацію і проведення аукціонних торгів з продажу неопрацьованої деревини» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lespravo.org.ua
5. Серeda О. Пилодрама / О. Серeda / Бизнес. – 2011. – №11 (946). – С. 34–38.
6. Солодкий М. О. Біржовий ринок / М. О. Солодкий. – К: Аграрна освіта, 2010. – 565 с.
7. Сохацька О.М. Біржова справа / О. М. Сохацька. – Тернопіль: Карт-бланш, 2008. – 632 с.
8. Щорічний огляд ринків лісових товарів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unece.org. – Назва заголовку з екрану.

STOCK TRADES BY UNTREATED WOOD – PROSPECTS OF MARKET TIMBER DEVELOPMENT

T. Androsovich

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

vul. Heroyiv Oborony, 11, Kyiv, 03041, Ukraine. E-mail: teslyuktetyana@ukr.net

Considered the question of trade untreated wood. Excreted basic problems of functioning of timber market and assessed deficiencies trading of raw materials on specialized auctions. Analysis of state policy in the sphere of trade untreated wood. Examined the losses from introduced of timber trading on the single commodity exchange. Specified advantages of timber trade on regular exchange trading compared to auction. Proposed the perspective areas for timber exchange market.

Key words: exchange market, untreated wood, Auction Sales, exchange trading, competitive environment.

REFERENCES

1. Association of exchanges and electronic platforms (2013), available at: <http://aeaer.com.ua/derevy-na/> (accessed March 4, 2014).
2. State Agency for Forest Resources of Ukraine (2013), available at: <http://www.dklg.kmu.ua> (accessed March 4, 2014).
3. State Forestry Committee of Ukraine, (2013), available at: <http://www.cipets.kiev.ua> (accessed March 4, 2014).
4. Project of the order Ministry of Agricultural Policy “On approval of the organization and conduct auctions for the sale of raw wood”, (2013), available at: <http://www.lespravo.org.ua> (accessed March 4, 2014).
5. Sereda, O. (2010), “Pilodrama”, *Biznes*, no. 11 (946). pp. 34–38.
6. Solodky, M.A. (2010), *Birgovuy runok* [Commodity exchange market], Agricultural Education, Kiyv, Ukraine.
7. Sokhatska, A.M. (2008), *Birgova sprava* [Stock exchange activity], Carte blanche, Ternopol, Ukraine.
8. “Annual review of forest products markets”, available at: <http://www.unece.org> [title from the screen]. (accessed March 4, 2014).

Стаття надійшла 25.05.2014